

KARL MARX – FRIEDRICH ENGELS

RANI RADOVI

Deveto izdanje

Preveo

STANKO BOŠNJAK

naprijed

Zagreb 1989

ograničenu mjeru. Kako to ukidanje privatnog vlasništva ima malo veze sa zbiljskim prisvajanjem, dokazuje upravo apstraktna negacija čitavog svijeta obratovanja i civilizacije, povratak neprirodnoj jednostavnosti čovjeka siromašna i bez potreba, koji nije prevladao privatno vlasništvo nego do njega još nije ni dospao.

Zajednica je samo zajednica, radni jednakost plaće, koju isplaćuje zajednički kapital, tj. zajednica kao opći kapitalist. Obje strane odnosa uzdignute su u predstavljenju općenitost, rad kao određenje, u kojem je svatko postavljen, a kapital kao priznata općenitost i moć zajednice.

U odnosu prema ženi kao plijenu i služavci zajedničkog uživanja izražena je beskrajna degradacija u kojoj čovjek postoji za sebe samog, jer tajna tog odnosa ima svoj nesumnjiv, odlučan, otvoren, otkriven izraz u odnosu muškarca prema ženi i u načinu kako se shvaća neposredni, prirodni rodni odnos. Neposredan, prirodan, nuždan odnos čovjeka prema čovjeku je odnos muškarca prema ženi. U tom prirodnom rodnom odnosu odnos čovjeka prema prirodi neposredno je njegov odnos prema čovjeku, kao što je odnos prema čovjeku neposredno njegov odnos prema prirodi, njegovo vlastito prirodno određenje. U tom odnosu pokazuje se, dakle, na osjetilan način, svedeno na očiglednu činjenicu to, koliko je ljudsko biće postalo čovjeku prirodi, ili, koliko je priroda postala čovjekovo ljudsko biće. Iz tog odnosa može se, dakle, prosuđivati cjelokupan stupanj čovjekova obrazovanja. Iz karaktera toga odnosa slijedi, koliko je čovjek postao za sebe i koliko je sebe shvatio kao rodno biće, kao čovjeka; odnos muškarca prema ženi je najprirodniji odnos čovjeka prema čovjeku. U njemu se, dakle, pokazuje, koliko je prirodno čovjekovo odnošenje ljudsko, ili, koliko je ljudsko biće njemu postalo prirodnom bićem, koliko je njegova ljudska priroda postala njemu prirodom. U tom se odnosu također pokazuje koliko je čovjekova potreba postala ljudskom potrebom, koliko mu je, dakle, drugi čovjek kao čovjek postao potrebom, koliko je on u svom najindividualnijem postojanju istovremeno i društveno biće?

Prvo pozitivno ukidanje privatnog vlasništva, grubo komunistički, samo je, dakle, pojavi oblik podlosti privatnog vlasništva koje hoće da se postavi kao pozitivna zajednica.

2. Komunistički još političke prirode, demokratski ili despotički, ukidanjem države, ali istovremeno još nedovršen koji se još uvijek nalazi pod utjecajem privatnog vlasništva, tj. čovjekova otuđenja. U oba oblika komunizam se već pokazuje kao reintegracija ili povratka čovjeka u sebe, kao ukidanje čovjekova samootuđenja, ali kako još nije shvatio pozitivnu suštinu privatnog vlasništva, i kako je isto tako malo shvatio ljudsku prirodu potrebe, on je njime još prožet i pod njegovim utjecajem. On je, doduše, shvatio pojam privatnog vlasništva, ali još nije shvatio njegovu suštinu.

3. Komunistički kao pozitivno ukidanje privatnog vlasništva kao čovjekova samootuđenja, te stoga, kao zbiljsko prisvajanje čovjekove suštine od čovjeka i za čovjeka jest stoga, potpun, svjestan i unutar cjelokupnog bogatstva dosadašnjeg razvitka nastali povratak čovjeka sebi kao društvenog tj. čovječnog čovjeka. Taj je komunizam kao dovršeni naturalizam — humanizam, kao dovršeni humanizam — naturalizam, on je istinski rješenje sukoba između čovjeka i prirode, između čovjeka i čovjeka, istinsko rješenje borbe između egzistencije i suštine, između opredmećivanja i samopostavljanja, između slobode i nužnosti, između individuma i roda. On je riješena zagonetka historije i zna da je on to rješenje.

Stoga je cjelokupno kretanje historije, kako zbiljski akt rađanja komunizma — rođenje njegova empirijskog postojanja — tako i za njegovu svijest koja misli, shvaćeno i svjesno kretanje njegova nastajanja, dok onaj, još nedovršeni komunizam traži historijski dokaz za sebe u pojedinim historijskim oblicima koji su suprotstavljeni privatnom vlasništvu, dokaz u postojećem na taj način, što istrgne pojedine momente iz kretanja (na tom konju osobito jašu Cabet, Villegardelle itd.) i fiksira ih kao dokaze za svoju historijsku čistokrvnost, čime upravo dokazuju da nesrazmjerno veći dio toga

kao svemoćno biće... Novac je svodnik između potrebe i predmeta, između života i čovjekova sredstva za život. A ono što mi posređuje moj život, to mi posređuje i postojanje drugih ljudi za mene. To je za mene drugi čovjek. —

»Kod vruga! Naravno, ruke i noge
I glava i zadnjica, to je tvoje!
A, ipak, sve što svježe uživam,
Zar je to, stoga, manje moje?
Mogu li platiti šest pastuha,
Nisu li njihove snage moje?
Ja jurim i pravi sam čovjek
Kao da imam dvastčetr' noge.«

Goethe, FAUST (Mephisto)

Shakespeare u Timonu Atenskom:

»Zlato? Skupocjeno, blistavo, crveno zlato?
Ne, bogovi! Nisam uzalud preklinjao.
Toliko toga čini crno bijelim, ružno lijepim:
Zlo dobrim, staro mladim,
plašljivo hrabrim, podlo plemenitim
Ono mami... svećenika od oltara;
Bolesnom otima jastuk ispod glave;
Da, ovaj crveni rob razvezuje i vezuje
Posvećene veze; blagosilja proklete;
Kugu čini ljupkom, daje lopovu čast
I daje mu ugled, poštovanje i utjecaj
U vijeću senatora; ostarjeloj udovici
dovodi mlade prosce;
Nju, odagnanu s gađenjem iz bolnice,
s ranama otrovnim i gnojnim,
pomlađuje kao melem,
U majsku mladost. Prokleti metale,
Ti prosta droljo što zavodiš ljude
I narode.«

A nešto dalje

»Ti slatki kraljevbico, plemeniti raskolnič
Sina i oca! Sjajni oskornitelju
Najsvetijeg boga himena! hrabri Murse!
Vječno cvatuci, nježno voljeni zavodniče,

Što crvenim sjajem topiš sveti snijeg
Na čistom krilu Dijane! vidljivo božanstvo
Što tjesno bratimiš nemogućnosti
I siliš ih da se ljube!
Govoriš svakim jezikom i za svaku svrhu!
O ti, probni kamene srdaca!
Zamislj, buni se rob tvoj, čovjeki!
U ništi ih svojom snagom, i razdorom pometi,
Da životinje zavladaju ovim svijetom!«

Shakespeare izvrsno opisuje suštinu novca. Da bi ga razumjeli, počinjemo prije svega s izlaganjem Goetheova stava.

Što za mene postoji pomoću novca, što ja mogu platiti, tj. što novac može kupiti, to sam ja, sâm posjednik novca. Kolika je snaga novca, tolika je moja snaga. Svojstva novca su moja — njegova posjednika — svojstva i suštinske snage. To što ja jesam i što mogu, nije, dakle, nikako određeno mojom individualnošću. Ja sam ružan, ali mogu kupiti najljepšu ženu. Dakle, ja nisam ružan, jer je djelovanje ružnoće, njena odbojna snaga, uništena pomoću novca. Ja sam — prema svojoj individualnosti — hrom, ali mi novac pribavlja 24 noge; dakle, ja nisam hrom; ja sam rđav, nepošten, nesavjestan, glup čovjek, ali je novac cijenjen, dakle, cijenjen je i njegov posjednik. Novac je najviše dobro, dakle i njegov posjednik je dobar, novac me uzdiže iznad muke da budem nepošten; dakle unaprijed se pretpostavlja da sam pošten; ja sam bez duha, ali novac je zbiljski duh svih stvari, kako bi njegov posjednik bio bez duha? Osim toga, on može kupiti umne ljude, a onaj koji ima moć nad umnim ljudima, nije li on umniji od umnih. Ja, koji pomoću novca mogu sve za čim čezne ljudsko srce, ne posjedujem li ja sve ljudske moći! Ne pretvara li dakle moj novac sve moje nemoći u njihovu suprotnost?

Ako je novac veza koja me vezuje uz ljudski život, s društvom, s prirodom i ljudima, nije li novac veza svih veza! Ne može li on razriješiti i vezati sve veze! Nije li on zato i opće svojstvo razdvajanja? On je prava

moneta razdvajanja, kao što je i pravo sredstvo veze, galvano-kemijska snaga društva.

Shakespeare osobito ističe dva svojstva novca:

1. On je vidljivo božanstvo, pretvaranje svih ljudskih i prirodnih svojstava u njihovu suprotnost, opća zamjena i obrtanje stvari; on bratimi nemogućnosti;
2. On je opća prostitutka, opći svodnik ljudi i naroda.

Izopačavanje i zamjenjivanje svih ljudskih i prirodnih kvaliteta, bratimljenje nemogućnosti — božanska snaga — novca leži u njegovu biću, kao otuđenom, ospoljenom, ospoljavajućem, rodnom biću čovjeka. On je ospoljena moć čovječanstva.

Što ja ne mogu kao čovjek, dakle, što ne mogu moći je individualne suštinske snage, to mogu pomoću novca. Novac, dakle, čini svaku od tih suštinskih snaga nečim, što ona po sebi nije, tj. njenom suprotnošću.

Kao želim neko jelo ili trebam poštanska kola, jer nisam dovoljno jak da put prijeđem pješke, onda mi novac pribavlja jelo i poštanska kola, tj. on pretvara moje želje iz bića predodžbe, on ih prevodi iz njihovog mišljenog, predodčenog, željenog postojanja u njihovo osjetilno, zbiljsko postojanje, iz predodžbe u život, iz predodčenog bitka u zbiljski bitak. Kao to posredovanje [novac] je istinska stvaralačka snaga.

Demande¹ postoji isto tako za onoga koji nema novaca, ali njegov demande je samo biće predodžbe, koje na mene, na trećega, na [druge] nema djelovanja, koje nema egzistencije, dakle, za mene samog ostaje nestvarno, bespredmetno. Razlika između efektivnog demande koji se bazira na novcu i neefektivnog koji se bazira na mojoj potrebi, na mojoj strasti, na mojoj želji itd., jest razlika između bitka i mišljenja, između predodžbe

¹ Zantjev.

koja egzistira samo u meni i predodžbe koja je za mene zbiljski predmet izvan mene.

Ako nemam novaca za putovanje, nemam potrebe, tj. nemam stvarne i ostvarljive potrebe za putovanjem. Ako imam sklonost za studiranje, ali nemam za to novaca, nemam nikakve sklonosti za studiranje, tj. nemam efikasne, istinske sklonosti. Naprotiv, ako ja stvarno nemam nikakve sklonosti za studiranjem, ali imam volje novaca, onda imam efikasnu sklonost. Novac kao izvanjsko opće sredstvo i moć, koja ne proizlazi iz čovjeka kao čovjeka i ljudskog društva kao društva, moć pretvaranja predodžbe u zbiljnost i zbiljnost u čistu predodžbu, pretvara isto tako zbiljske ljudske i prirodne suštinske snage u čisto apstraktne predodžbe, i zato u nesavršenosti, mučne utvare, kao što s druge strane zbiljske nesavršenosti i utvare, zbiljski nemoćne suštinske snage individuum, koje postoje samo u njegovoj mašti, pretvara u zbiljske suštinske snage i moći. Dakle, već prema tom određenju, novac je opće izopačenje individualnosti, koje obrće u njihovu suprotnost i njihovim svojstvima daje protivriječna svojstva.

Kao takva moć koja izopačava, novac se pojavljuje i prema individuumu i prema društvenim vezama koje pretendiraju na to da za sebe budu biće. On pretvara vjernost u nevjernost, ljubav u mržnju, mržnju u ljubav, vrlinu u porok, porok u vrlinu, slugu u gospodara, gospodara u slugu, glupost u razumnost, razumnost u glupost.

Budući da novac kao postojeći djelotvorni pojam vjernosti zamjenjuje i razmjenjuje sve stvari, on je opća zamjena i razmjena svih stvari, dakle izopačeni svijet, zamjena i razmjena svih prirodnih i ljudskih kvaliteta.

Tko može kupiti hrabrost, taj je hrabar, ako je i plašljiv. Budući da se novac razmjenjuje ne samo za određeni kvalitet, za određenu stvar, za čovjekove suštinske snage, nego za cjelokupan ljudski i prirodni predmetni svijet, to on dakle zamjenjuje — gledano sa stanovišta njegova posjednika — svako svojstvo za svako svojstvo — pa također i njemu protivriječno svoj-

stvo i predmet; on je bratimljenje nemogućnosti, on prisiljava protivvrječno da se ljubi.

Ako pretpostaviš čovjeka kao čovjeka, a njegov odnos prema svijetu kao ljudski odnos, onda možeš ljubav zamijeniti samo za ljubav, povjerenje samo za povjerenje itd. Ako želiš uživati u umjetnosti, moraš biti umjetnički obrazovan čovjek; ako želiš vršiti utjecaj na druge ljude, moraš stvarno biti čovjek koji djeluje potičući i unapređujući na druge ljude. Svaki od tvojih odnosa prema čovjeku — i prema prirodi — mora biti određeno ispoljavanje tvog zbiljskog individualnog života koji odgovara predmetu tvoje volje. Ako ti voliš, a ne izazivaš suprotnu ljubav, tj. ako tvoja ljubav kao ljubav ne izaziva suprotnu ljubav, ako kroz životno ispoljavanje kao čovjek koji voli ne postaneš voljeni čovjek, onda je tvoja ljubav nemoćna, ona je nesreća.

KRITIKA HEGELOVE DIJALEKTIKE I FILOZOFIJE UOPĆE

6) Možda je na ovoj tački mjesto da se dadu neke napomene kako za razumijevanje i obrazloženje Hegelove dijalektike uopće, tako osobito o njenom izlaganju u »Fenomenologiji« i »Logici«, te napokon o odnosu novijeg kritičkog pokreta prema Hegelu.

Suvremena njemačka kritika toliko se bavila sadržajem staroga svijeta, njen razvitak prožet materijom bio je tako silan, da je dolazilo do potpunog nekritičkog odnošenja prema metodi kritike i do potpune nesvjesnosti o *djelomično formalnom*, a u stvari o *suštinskom* pitanju: kako se mi odnosimo prema Hegelovoj *dijalektici*? Nesvjesnost — u odnosu suvremene kritike prema Hegelovoj filozofiji uopće, a osobito prema dijalektici — bila je tako velika, da su kritičari kao *Strauss* i *Bruno Bauer*, prvi potpuno, a drugi u svojim »*Synopticisma*« (gdje nasuprot *Straussu*, umjesto supstancije »apstraktne prirode« stavlja »samosvijest« apstraktnog čovjeka) i čak u »Otkrivenom kršćanstvu«, makar potencijalno, još potpuno prožeti Hegelovom logikom. Tako se na primjer kaže u »Otkrivenom kršćanstvu«: »Kao da samosvijest zato, što postavlja svijet ne postavlja razliku i kao da u tome što proizvodi ne proizvodi samu sebe, jer opet ukida razliku onoga što je proizvela, budući da ona sama postoji samo u proizvođenju i u kretanju same sebe — kao da u tom kretanju nema svoj cilj« itd., ili: »Oni (francuski materijalisti) nisu još mogli vi-